

УДК: 347.918:34(4-672EU)

Bibliid 1451-3188, 22 (2023)

Год XXII, бр. 81-82, стр. 269–282

Изворни научни рад

Рад примљен 9. 1. 2023. године

Рад одобрен 16. 2. 2023. године

DOI: https://doi.org/10.18485/iipe_ez.2023.22.81_82.17

МЕЂУНАРОДНА АРБИТРАЖА У ПРАВУ ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ

*Ратомир АНТОНОВИЋ**

Анстракт: У савременим правним системима све више се учавала потреба за увођењем алтернативних начина решавања судских спорова. Правосуђе, нарочито у земљама које се налазе у поступку транзиције, било је споро и неефикасно, што је стварало извесни правни застој у решавању спорних правних питања, те су највећу последицу на својој кожи осетили грађани. Међународне арбитраже представљају правосудне процедуре које су установљене по сличним принципима као правосудне процедуре које се одвијају пред националним судовима. Значајна разлика између међународних арбитража и националних судова огледа се чињеници да се судијска дужност код арбитража поверава приватним лицима која имају статус арбитра. Предност арбитражних поступака огледа се у њиховој брзини и економичности. Арбитражни поступак често се назива хибридни, јер консумира у себи елементе грађанског и општег правног поступка. У Европској унији арбитража је остала ван њеног правног система. Идеја о арбитражном трибуналу није инкорпорирана у европско законодавство. Национална законодавства неких земаља Европске уније не третирају могућност решавања правних спорова путем арбитраже, док друга пак прописују само одређене спорове који се могу износити на арбитражно решавање, као и разлоге признавања, извршавања и поништавања арбитражних одлука.

Кључне речи: Арбитража, трибунал, одлука, Право Европске уније.

* Факултет за право, безбедност и менаџмент „Константин Велики“, Ниш, Универзитет „Унион Никола Тесла“, Београд. E-mail: antonovicr@gmail.com

1) УВОД

Међународна арбитража представља поступак који је по свему сличан са поступком који се води пред националним судовима, с том разликом да арбитражни поступак воде арбитрари као приватне судије. Арбитражни поступак је консенсуалан, неутралан и у себи повезује приватна средства за међународно решавање спорова. Арбитражни спорови су знатно бржи и економичнији у поређењу са класичним споровима. Окончавају се међународним арбитражним одлукама. По свом карактеру, међународни арбитражни поступак је хибридног карактера, јер у себи консумира елементе грађанског и теоријског правног поступка. Истовремено, овај поступак пружа могућност странкама да буду креативне и да саме осмишљавају одређена правила процедуре. Арбитражно решавање спорова примењиво је код спорова који су по својој природи „арбитражни“, а тај карактер директно зависи од државе до државе, односно од начина њиховог правног регулисања. Арбитражни поступци су по правилу врло су кратки. У појединим међународним уговорима стране могу да се одреде да евентуалне спорове решавају искључиво арбитражом, а та могућност ће бити онда изричито предвиђена у уговору. У пракси се оваква врста споразума уговорних страна назива „споразум о подношењу“ и представља арбитражни споразум. Свакако, требало би напоменути и да у међународном праву постоји више врста арбитража. Једна од њих је инвестициона арбитража коју покрећу страни инвеститори против држава на основу билатералних или мултилатералних уговора о инвестирању, као и на основу закона државе у коју су инвестирали. Правила међународне арбитраже дефинишу се од стране Међународне трговачке коморе, лондонског суда међународне арбитраже, Међународног центра за решавање спорова америчког удружења за арбитражу, сингапурског међународног арбитражног центра и хонконшког интернационалног арбитражног центра. Такође, у изградњи правила арбитражних поступака, значајну улогу има и Светска банка, путем свог Међународног центра за решавање инвестиционих спорова, као и Уједињене нације преко Комисије за право међународне трговине. Према Њујоршкој конвенцији о признању и извршењу страних арбитражних одлука, која је ступила на правну снагу 1959. године, могуће је спровести арбитражне одлуке у већини земаља света, што није случај са пресудама националних судова. Значајно је да је до данас 168 земаља ратификовало ову конвенцију. Право уговора се сматра правним супстратом међународне арбитраже. Улога адвоката у међународној арбитражи је од пресудне важности, јер ови поступци нису лаицистички и подразумевају стручна знања. На адвокатима је припрема предлога и расправе о основаности арбитражног поступка. Реч је о правним стручњацима који су уједно и добри познаваоци међународног права, али и обичаја који владају у међународном праву. Такође, адвокати владају знањима о националним законима појединих

земања и правилима која се у тим земљама примењују. Сам локалитет налажења адвокатске канцеларије је ирелевантан, јер се у међународној арбитражи не практикују физичка саслушања, већ се користе савремена технолошка достигнућа која укључују видеопозиве и конференцијске везе. Међународну арбитражу карактеришу ефикасност и економичност. Економичност је, међутим, све упитнија, јер арбитражни поступци постају све скупљи због скувих адвокатских тарифа. Управо се зато препоручује странкама да се за помоћ обраћају међународним арбитражним канцеларијама, чија је цена услуга нешто нижа од цене великих адвокатских канцеларија. Код вођења арбитражних поступака понекад постоји могућност кредитирања уколико нека трећа страна очекује одређену материјалну корист за себе. По питању ефикасности, међународна арбитража се и даље може похвалити солидном брзином у решавању спорних питања. У прилогу повећања ефикасности уведен је „убрзани поступак” који подразумева арбитражно решавање у још краћем временском интервалу.

2) АРБИТРАЖНИ ТРИБУНАЛИ У ЕВРОПСКОЈ УНИЈИ

Замисао правног поретка Европске уније јесте стварање једног јединственог правног простора који би се простирао дуж њених спољних граница. Идентичност у правном поступању би се могла остварити само и искључиво уколико би цела Европска унија била једна јединствена правна целина. Како таква јединствена целина још увек не постоји (а вероватно неће ни постојати услед краха Лисабонског уговора), државама чланицама Европске уније дата је могућност да се обрате европском Суду правде са захтевом да одлучи о претходном питању и да пружи тумачење права Европске уније у вези са његовом једнообразном применом.¹ Уговором о Европској унији, у члану 19 (3) (б), и Уговором о функционисању Европске уније, у члану 267, предвиђена је могућност обраћања националних судова европском Суду правде у циљу давања мишљења по захтеву за претходно питање на предлог судова држава чланица о тумачењу права Европске уније, или о исправности правног акта који су донеле институције Европске уније. Конкретно, Уговор о функционисању Европске уније у члану 267 дефинише надлежност Суда правде, наводећи га као орган надлежан за доношење претходних одлука, који се односе на тумачење Уговора, њихово важење и тумачење, као и аката које доносе институције, службе и агенције Европске уније. Постављање оваквих питања пред судовима земаља чланица Европске уније, уколико се сматра да је одлука о том питању потребна зарад доношења пресуде, даје могућност тим судовима да се за арбитражу обрате европском

¹ Јелена Теранић, *Облици повезивања држава чланица у Европској унији*, Институт за упоредно право, Београд, 2011, стр. 303–308.

Суду правде који о томе суверено доноси одлуку. Питање се може поставити и током трајања судског поступка у коме нису предвиђена праведна средства и правни лекови. И у таквим случајевима неопходно је обраћање европском Суду правде. Практично се у Европској унији на арбитражу односе само одредбе Уговора о оснивању Европске економске заједнице.² Према тим одредбама, чланице Европске уније дужне су да предузму све неопходне радње како би својим грађанима осигурали опште благостање. Ту се најпре мисли на олакшице формалних услова за признавање и извршење донесених арбитражних одлука. Ова одредба није преузета каснијим Уговором из Лисабона, али је тај уговор преузео меру којом се државама чланицама Европске уније препоручује да развијају мере, односно алтернативне видове решавања спорова. Такође, конституисана обавеза значи да је Европска унија дужна да предузме све расположиве мере да развије алтернативне начине решавања спорова. Од оснивачког акта којим је настала Европска унија, до данас, поменуте одредбе нису постале самостални правни акт. Ове одредбе се сматрају препоруком којом се Европској унији сугерише да обезбеђује алтернативне начине решавања судских спорова. Притом, не би требало екстензивно тумачити да су државе чланице Европске уније дужне да признају сваки закључени арбитражни уговор или признају арбитражну одлуку, већ да властитим капацитетима изграђују арбитражне механизме решавања спорова. Ту су значајна два инструмента за алтернативно решавање спорова. Најпре, Уредба 2013/11/ЕУ о алтернативном решавању потрошачких спорова и Уредба 524/2013 (ЕУ) о решавању потрошачких спорова. Као велики недостатак код арбитражног решавања спорова требало би навести непостојање прописа којима се регулише начин рада и статус међународне арбитраже.³ Може се рећи да су арбитраже изузете из доношења правних прописа Европске уније. Бриселска конвенција о надлежности и извршењу судских одлука у грађанским и трговачким стварима из 1968. године, такође не познаје арбитражу као средство за решавање спорова. Овим актом се у грађанским и трговачким стварима изричито искључује могућност арбитраже. Разлог за овакав правни став требало би тражити у чињеници да су државе чланице Европске уније ратификовале Њујоршку конвенцију о признању и извршењу страних арбитражних одлука из 1958. године и Европску конвенцију о међународној трговачкој арбитражи из Женеви из 1961. године, а да ове конвенције арбитражно решавање спорова регулишу на изузетно добар начин, те да нема потребе да се још неким правним актима питање арбитраже регулише.

² Ратомир Антоновић, „Суверенитет и рад међународних судова”, *Удружење за међународно кривично право*, Београд, 2018, стр. 344.

³ Гашо Кнежевић, Владимир Павић, *Арбитража и АДР*, Правни факултет Универзитета у Београду, 2010, стр. 83.

Арбитража је и данас на један врло специфичан начин изостављена из европској јурисдикционог подручја. Чак и кад је Бриселска конвенција била замењена Уредбом бр. 44/2001 од 22. децембра 2000. године, о надлежности и признању и извршењу пресуда у грађанским и трговачким стварима (тзв. Брисел 1 Уредба), ни каснијим изменама ове Уредбе, арбитража није уведена у право ЕУ, иако је постојао одговарајући предлог. Питање арбитраже данас претежно остаје питање које се уређује националним законодавствима. Који се спорови могу решавати арбитражом, који су разлози за признавање и извршавање арбитражне одлуке, као и поступак поништења одлуке, уређује се националним законодавствима држава чланица Европске уније. Уједначавањем праксе националних судова и арбитражних трибунала и других правосудних органа могла би се осигурати једнообразна примена права. У случају постојања недоумица у вези са тумачењем и применом прописа Европске уније, даје се могућност обраћања европском Суду правде који суверено даје тумачење европског права и на тај начин посредно утиче на исходе спорова којим се у поступку поставља захтев са питањем, како ће другостепени суд заузети став у таквим одлукама.

3) ЕВРОПСКА СУДСКА ПРАКСА

У европској судској пракси, суштинско питање је положај судских трибунала који делују при Европској унији. Још 1966. године, Европски суд расправљао је о питању и начину деловања трибунала, као и дефинисање критеријума за одређивање појма самог трибунала.⁴ Тако, сваки трибунал се мора оснивати у складу са правном праксом, мора бити сталан, мора да поштује правила поступка, одлуке које доноси морају бити засноване на праву, те сваки трибунал мора располагати надлежношћу над странкама које учествују у поступцима. Значајан пример из судске праксе односи се на рад холандског арбитражног суда, који се ради решавања претходног питања обратио Европском суду правде са захтевом тумачења Уредбе 3 Европске економске заједнице о социјалном осигурању радника миграната. Овај случај представљао је први покушај да се призна рад арбитражних судова. Међутим, одговор Европског суда правде био је негативан, како по питању доследности у тумачењу надлежности трибунала, тако и по питању пуноважности арбитражног уговора између странака.⁵ Уједно, Европски суд правде, у свом

⁴ Јелена Вукадиновић Марковић, „Положај арбитражних трибунала у правном систему Европске уније”, *Страни правни живот*, 2018, бр. 2, стр. 53.

⁵ Werner Ludwig Haardt, “Widow Vaassen-Gobbels v. Board of the Beambtenfonds voor het Mijnbedrijf (Tund of Employees in the Mining industry)”, *Common Market Law Review*, 1967, vol. 4, pp. 443–444.

даљем раду, заузео је потом став да захтев за решавање претходног питања може подносити само орган који се налази у директној вези са судским органом надлежним за вођење поступка. То би практично значило да само апелациони органи могу да буду надлежни за решавање ових питања. Суд правде Европске уније има обавезу да уочи јасну везу између субјекта који тражи мишљење и институције која би то мишљење требало да пружи. У даљој конкретизацији овог поступка, Суд правде даље дефинише да се у улози подносиоца захтева за одлучивање по претходном питању могу јавити само трибунали или национални судови. Пред Судом правде, трибунали и национални судови у потпуности су изједначени и уживају једнак третман. Арбитражни и државни судови и трибунали доносе обавезујуће одлуке са статусом „пресуђене ствари”. Из поменути околности произилази сличност у односима између арбитражних и националних судова. За Суд правде била је спорна надлежност арбитражних трибунала у односу на лица која су закључила арбитражни уговор. Према ставу који заузима Суд, закључивање арбитражног уговора не ствара обавезу за странке да се обрате арбитражи ради решавања спорног питања, већ располажу слободом избора да одлуче да ли желе спорну ситуације да реше судским путем или арбитражом. Као образложење оваког става Суд правде навео је пример Немачке, која је пристала да промовише основне вредности Европске уније. То у правном контексту значи примењивање комунитарних прописа на целокупном правном подручју ове државе. Овај став је обавезујућ, како за редовне тако и арбитражне судове кад би се нашли у улози арбитра. Комуитарни пропис у конкретном случају ужива право на приоритетну примену, те га не би требало накнадно имплементирати у правни систем националне државе (конкретно Немачке). То даје могућност сваком грађанину да се позове на те прописе при заштити својих правних интереса. То такође даје алиби ставу да заштита ових субјективних правних интереса није загарантована само за националне судове. Уједно, не оспорава се право било коме да се за помоћ обрати арбитражним судовима, већ се само ускраћује право арбитражним судовима да се обраћају Европском суду правде. Међутим, то право није ускраћено националним судовима који располажу правом обраћања Суду правде ради решавања претходног питања. Наравно, то право произилази из поступака који су арбитражног карактера, било да се ради о поступцима за поништење, било признања, било извршавања арбитражне одлуке. Међутим, пример судске праксе из 1988. године, у предмету „Данфос”, указује на могућност арбитражним судовима да могу да поставе претходно питање Суду правде.⁶ Слично схватање заузето је и 1966. године, кад се истицало да надлежност арбитражних трибунала представља обавезу за странке које у

⁶ Јелена Вукадиновић Марковић, *Поступак решавања спорова пред међународним трговачким арбитражама*, Институт за упоредно право, Београд, 2022, стр. 68–69.

арбитражи учествују. Суд оставља једну врсту ограде, те се позива на национални правни систем и његов однос према арбитражи као начину решавања спорова. У пракси је то значило да је арбитражни поступак требало да има пред Судом правде третман идентичан третману који је уживао пред националним судовима и националним правним поретком. Међу новијим примерима из судске праксе, који потврђују наведено становиште, је и случај „Мерк Канада” из 2013. године, где је Суд правде заузео став да је допуштено обраћање арбитражног трибунала Суду из разлога његове интегрисаности у правни систем државе иначе, из чега и црпе свој легитимитет обраћања овог судској инстанци.⁷

4) ПИТАЊЕ АРБИТРАБИЛНОСТИ СПОРА

Не може сваки спор бити решен арбитражним путем. Арбитрабилност спора, или његова подобност да буде решен арбитражом, подразумева да је његова природа таква да је подобан да буде изнесен пред арбитражу на решавање. На уговорним странама је одлука хоће ли се њихов спор решити на арбитражни начин и да ли ће својевољно обликовати све сегменте арбитражног решавања спора. Ту се мисли на избор арбитра, одређивања седишта арбитраже и друга питања.⁸ Арбитрабилност спора је регулисана и српским Законом о арбитражи, који у члану 5 регулише да се арбитража уговара за решавање имовинских спорова о правима којима странке слободно располажу, осим оних спорова за које је предвиђена искључива судска надлежност.⁹ Арбитрабилност спорова се може одредити као објективна и као субјективна. У објективне условне арбитрабилности убраја се постојање споразума о арбитражи који директно не производи дејство по питању решавања спора који није арбитрабилан. Кад говоримо о субјективној арбитрабилности, ту је полазишно питање – ко може бити странка и учесник у арбитражи? Главни критеријум ко може бити странка у арбитражи зависи од субјективних карактеристика. Врло је заступљено и питање неарбитрабилности, које лагано напушта неповерљив однос према арбитражном процесу уз све масовније потврђивање аутономије воље, нарочито код међународних арбитража. Још увек се не може рећи да је овај

⁷ Ратомир Антоновић, „Криза владавине права у Европској унији”, *Енергетска криза као кључни изазов за економију, владавину права и медијске слободе земаља западног Балкана, са посебним освртом на Босну и Херцеговину*, Интернационални универзитет, Травник, 2022, стр. 226–227.

⁸ Стефан Јовановић, „Меродавно право за арбитрабилност предмета спора”, *Право и привреда*, 2021, vol. 59, бр. 3, стр. 398.

⁹ „Закон о арбитражи”, *Службени гласник Републике Србије*, број 46/2006.

неповерљив однос према арбитражи у потпуности нестао, поготово ако се у обзир узму решења из права Европске уније и праксу Суда правде. Питање арбитрабилности спора није регулисано на јединствен начин у међународном праву. Ову проблематику решавају Њујоршка конвенција, Европска конвенција и *UNCITRAL* закон, али ниједан од ових аката не дефинише јасан круг арбитрабилних спорова. Такође, државе на различите начине регулишу питање арбитрабилности спорова, што зависи искључиво од примене меродавног права. У вези с тим, нужно је наћи одговор на питање оправданости, домашаја права, као и његове примене. Питање арбитрабилности је актуелно током целог трајања арбитраже. У првобитној фази арбитраже се проверава подобност спора да буде решен арбитражним путем. Странка увек на располагању има могућност да захтева решавање спора судским путем, пред националним судовима, ако сматра да би се на тај начин боље заштитио њен правни интерес. У овој фази се проверава да ли спор може да се реши арбитражом или мора ићи на судско решавање спора? У наредној фази, арбитрабилност се проверава уколико нека странка у спору није задовољна арбитражном одлуком и покрене поступак поништаја арбитражне одлуке. Крајња фаза је фаза признавања и имплементације арбитражне одлуке. У тој фази се врши контрола арбитрабилности уколико повериоци из одлуке поднесу захтев за њено признавање. О арбитрабилности морају да воде рачуна судије и арбитраи, уз стварање обавезе националних судова да одреде меродавно право за питање које се арбитражом решава. Ту се на страни националних судова јавља обавеза да суде примењујући национално право државе у којој суде.¹⁰ Према Њујоршкој конвенцији, признавање и извршавање арбитражне одлуке може се одбити уколико надлежни државни орган, у држави у којој се признавање и извршење захтева, нађе да предмет спора није подобан арбитражном решавању према законима те државе. Кључно је питање – које право би требало примењивати: да ли право државе у којој се признање и примена захтева или право према праву државе у којој је арбитражна одлука донесена? У Републици Србији неће се признати одлука уколико спор није био подобан за арбитражу. Такође, кад се ради о поништају домаћих арбитражних одлука, суд поништава одлуку уколико према домаћем законодавству предмет спора није био подобан за арбитражу. Поменута решења из Њујоршке конвенције, као и из домаћег законодавства, дају мале могућности за евентуалну примену другачијих правних решења. Прва имају подобност да буду проширена и на друге фазе поступка, што може ићи и до анализе арбитражних трибунала приликом одређивања меродавног права

¹⁰ Ратомир Антоновић, „Концепт Е-демократије као облик владавине права“, *Европско законодавство*, 2022, vol. 21, бр. 80, стр. 19.

за арбитрабилност.¹¹ Њујоршка конвенција налаже да свака држава чланица мора да призна арбитражне споразуме за спорове, уз услов да је њихов предмет подобан да се реши арбитражним путем, без конкретног оцењивања према ком праву се цени арбитрабилност. Према теоријским схватањима, у тим ситуацијама постоји аналогија са одредбом Њујоршке конвенције која предвиђа пуноважност арбитражног уговора. Наиме, у тим ситуацијама врши се процена да ли у праву државе у којој је одлука донета, постоји дужност суда да је примени на конкретно питање арбитрабилности у завршној фази извршења арбитражног споразума.¹² Према Европској конвенцији, судови располажу могућношћу да одбију признавање арбитражних споразума ако се према законима њихове државе спор не може решавати арбитражним путем. Према оваквим правним решењима, намеће се закључак да је најбоље користити право државе у којој суд има седиште за одређивање меродавног права. Међутим, да ли је право државе поступајућег суда увек право најближе везе и да ли је меродавно да буде право за арбитрабилност предмета спора? Сматрамо да је меродавно право право оне државе која има јавни интерес који је у вези са предметом арбитражног поступка. Јавни интерес државе неминовно доводи до присуства великог броја норми принудног карактера, што ствара несигурност хоће ли арбитрари моћи да адекватно заштите тај јавни интерес. Уколико се не може утврдити веза између територије на којој се спор води са предметом спора, судови би требало да се усредсреде на то да правила о арбитрабилности увек примењују уз поштовање сукоба надлежности као озбиљног процесног проблема. Отуд долази до потпуног изузећа националних судова, што указује на специфичност спорова који могу да се решавају и арбитражним путем. Међутим, објективно је овде проблем њено сврставање у материјалну, односно процесну природу самог поступка. Овде се питање арбитраже може посматрати једино као могућност арбитражног решавања спорова који су по својој природи имовинског карактера, те да странке располажу могућношћу располагања имовинским правима. Судско стављање забране на арбитражно решавање спора не би било оправдано уколико према правилима поступка домаћег права или правилима међународног грађанског процесног права не постоји директна међународна надлежност. У таквим ситуацијама требало би да постоји конкурентна надлежност јер, у супротном, суд може спор да прогласи неарбитрабилним, али не може да ускрати право тужиоцу да заштити свој правни интерес. Одбацивање могућности арбитражног решавања спора без

¹¹ Stavros Brekoulakis, "Law Applicable to Arbitrability: Revisiting the Revisited Lex fori", *Legal Studies Research Paper*, 2009, No. 21, pp. 772–774.

¹² Albert Jan van den Berg, *The New York Arbitration Convention: Towards a Uniform Judicial Interpretation*, Kluwer, Alphen aan den Rijn, 1981, p. 126.

постојања било какве алтернативе значило би онемогућавање остваривања својих права на страни странака у спору. Врло су занимљиве ситуације кад домаћи суд цени арбитрабилност одређеног спора који је у директној надлежности суда неке друге државе. Став о неарбитрабилности одређене врсте спорова не ствара аутоматски обавезу на страни домаћег суда да преиспита да ли је спор арбитрабилан у некој другој држави. Постоји и став да одлуке појединих држава имају прекогранично дејство у односу на судове у другим државама. Међутим, овакве ситуације се најпре могу подвести под изузетак, а не под правило. Одредбе Бриселске конвенције имале су тзв. *рефлексно дејство* у делу који се односи на надлежност страних судова, како не би заснивали надлежност на основу сопствених основа за међународну надлежност у спору за који страни суд мора да буде искључиво надлежан.¹³

5) ПИТАЊЕ СЕДИШТА АРБИТРАЖЕ

Држава седиште арбитраже сматра се врло значајним аспектом права међународне арбитраже, из разлога што се у обзир мора узети право државе у којој је седиште саме арбитраже.¹⁴ Сама арбитража је подвргнута праву државе у којој се арбитражни поступак спроводи, јер припада правном поретку те државе. Питање арбитрабилности предмета спора арбитраже најпре би требало ценити према месту седишта саме арбитраже. У већини случајева, место седишта арбитраже одређивало је меродавно право у поступку. Управо, овај принцип представља императив који се примењује у арбитражним споровима, те странке морају примарно да воде рачуна о седишту арбитраже. На странкама је једина солуција да, путем избора седишта арбитраже, утичу и на примену меродавног права. Међутим, да ли су судови других држава дужни да усвоје опште лимите које даје меродавно право државе седишта? Ово питање може бити актуелно у случајевима оспоравања надлежности суда због постојања арбитражног споразума којим је уговорена арбитража у иностранству, и кад се страна у спору противи признавању позива на неарбитрабилност спора по основу права државе седишта арбитраже у циљу непризнавања стране арбитражне одлуке. У наведеним ситуацијама на суду је да примени сопствено право, као и право државе седишта арбитраже. Оваквим приступом омогућава се остваривање правде сваком појединцу под истим условима. До одбијања признања арбитражне одлуке може доћи и због њене неарбитрабилности, сходно одредбама права државе седишта арбитраже.

¹³ "Brussels Convention on jurisdiction and the enforcement of judgments in civil and commercial matters", *OJ L 299*, 31.12.1972, Art. 16.

¹⁴ Милорад Рочкомановић, „Надлежност *Lex Fori* у међународном приватном праву Србије *de lege lata* и *de lege ferenda*“, *Зборник радова*, Правни факултет Универзитета у Нишу, 2012, бр. 59, стр. 55.

Њујоршка конвенција предвиђа да се признање мора одбити уколико арбитражни споразум није пуноважан према праву земље у којој је одлука донесена. Уколико је странка још током трајања спора истицала приговор његове арбитрабилности, она има право да се позива и на сметње у признавању стране одлуке. Следствено произилази да се у оваквим споровима могу користити две тачке везивања, и то право државе која мора да призна одлуку и право државе седишта арбитраже. Алтернативна решења у односу на одређивања меродавног права у арбитражним споровима могу се огледати, на пример, у меродавном праву које се односи на уговор, што значи одредити право које се односи на материјални аспект арбитрабилности. Од значаја је чињеница да ли се ради о материјалном спору са одређеним новчаним изразом или се ради о споровима у којима саме странке слободно располажу правима, јер решење овог питања подразумева примену законских правила о сукобу закона. Према прописаним решењима из Закона о међународном приватном праву Швајцарске, под арбитрабилним споровима се подразумевају они спорови који су имовинског карактера. С друге стране, Закон о арбитражи Шпаније у арбитрабилне спорове убраја само спорове који се односе на она питања којима странке могу слободно да располажу. Свакако, оба ова начина одређивања арбитрабилности спорова не поседују неопходну флексибилност, јер не поседују одредбе о изостављању критеријума непосредне судијске надлежности.¹⁵ Српски Закон о арбитражи сматра арбитрабилним све спорове који се односе на права којима странке могу слободно да располажу. Швајцарска поставка питања арбитрабилности дата је поприлично екстензивно, уз опасност појаве комплексних проблема приликом сукоба законских решења. Шпански и српски законодавац стоје на истом становишту, јер дају могућност странкама да захтевају колизионо тумачење норми. Решавање спора путем колизионих норми државе суда који одређује меродавно право сматра се релевантним за сам правни однос, а пред арбитражним колизионим нормама које сами арбитражи сматрају адекватним или директним избором материјалног права.¹⁶

6) ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Правни поредак Европске уније не садржи једно јединствено и једнообразно решење које би се односило на поступак међународне арбитраже, већ се, у зависности од случаја до случаја, одређује има ли у предметном случају места

¹⁵ Владимир Павић, Милена Ђорђевић, „Новине у правном оквиру за АДР у Србији”, *Harmonius*, 2014, бр. 1, стр. 257.

¹⁶ Слободан Нешковић, Ратомир Антоновић, Лазар Шошкић, „Пословна дипломатија и конзуларно право у савременом европском и међународном окружењу”, *Европско законодавство*, 2019, бр. 67, стр. 102.

за решавање претходног питања. Овакав однос европског права према међународној арбитражи оставља недоследност у вођењу поступка и даје прилику произвољности у тумачењима врло значајних правних прописа Европске уније. Оно што представља основ за међународну арбитражу у праву Европске уније јесте установљавање једнообразног поступка и тумачења комунитарних правних норми. Уједначен став и однос нарочито су потребни кад се говори о актима велике правне важности за Европску унију и њено функционисање. Тада је за очекивати да се судови држава чланица обраћају Суду правде за њихово тумачење и адекватну примену. У супротном, на правном тржишту Европске уније створио би се читав низ погрешно и неправилно протумачених правних норми које би биле имплементиране. Поред наведеног проблема, као значајан проблем требало би навести немогућност арбитражних трибунала да се обраћају Суду правде са захтевом за тумачење правила комунитарног права. Стога се, као правни пропуст, најчешће јавља поништавање или одбијање таквих одлука. Из ставова европског суда правде види се постојање свести о овом проблему, због чега постоје покушаји обраћања Европском суду правде преко националних судова и то само у оним поступцима који су повезани са арбитражним поступцима. Дакле, овим начином је арбитражним судовима омогућено добијање мишљења Суда правде, али посредним путем. Поједини европски системи уочавају проблем диспропорције који влада на релацији теоријских и практичних правних ставова који се односе на међународну арбитражу. Данска је, на пример, омогућила да се национални судови могу обраћати европском Суду правде на захтев арбитражног трибунала. Питање које заправо поставља арбитражни трибунал требало би да се односи на примену и тумачење комунитарног права, а то питање формално постављају национални судови. Услов је само да се поступак води под њиховом надлежношћу. Само питање надлежности одлучује се сходно прописима који решавају питање опште надлежности. Правом на обраћање са захтевом за решавање претходног питања располажу само и искључиво национални судови држава чланица Европске уније. Ово правило аутоматски искључује државе, попут Републике Србије, која још није постала чланица Европске уније. Упркос томе, од држава које пледирају да постану равноправна чланица Европске уније, захтева се да изврше хармонизацију својих прописа са прописима Европске уније. То у пракси значи прилагођавање националних правних поредака са комунитарним прописима Европске уније. Суштински проблем, кад се говори о релацији држава чланица и оних држава које нису добиле статус државе чланице, јесте у томе што арбитражни трибунали држава нечланица немају никакве могућности обраћања Суду правде са захтевом за тумачење комунитарних прописа. Проблем би се дао решити проширивањем појма арбитрабилности, што би у пракси значило могућност укључивања оних спорова који су према досадашњој пракси били одбацивани као неподобни за решавање.

7) ИЗВОРИ

- Антоновић, Ратомир, „Криза владавине права у Европској унији”, *Енергетска криза као кључни изазов за економију, владавину права и медијске слободе земаља западног Балкана, са посебним освртом на Босну и Херцеговину*, Интернационални универзитет, Травник, 2022.
- Антоновић, Ратомир „Концепт Е-демократије као облик владавине права”, *Европско законодавство*, 2022, vol. 21, број 80.
- Антоновић, Ратомир, „Суверенитет и рад међународних судова”, *Удружење за међународно кривично право*, Београд, 2018.
- Brekoulakis, Stavros, “Law Applicable to Arbitrability: Revisiting the Revisited Lex fori”, *Legal Studies Research Paper*, 2009, No. 21.
- “Brussels Convention on jurisdiction and the enforcement of judgments in civil and commercial matters”, *OJ L* 299, 31.12.1972.
- Вукадиновић Марковић, Јелена, „Положај арбитражних трибунала у правном систему Европске уније”, *Страни правни живот*, 2018, број 2.
- Вукадиновић Марковић, Јелена, *Поступак решавања спорова пред међународним трговачким арбитражама*, Институт за упоредно право, Београд, 2022.
- Jan van den Berg, Albert, *The New York Arbitration Convention: Towards a Uniform Judicial Interpretation*, Kluwer, Alphen aan den Rijn, 1981.
- Јовановић, Стефан, „Меродавно право за арбитрабилност предмета спора”, *Право и привреда*, 2021, vol. 59, број 3.
- Кнежевић, Гашо, Павић, Владимир, *Арбитража и АДР*, Правни факултет Универзитета у Београду, 2010.
- Нешковић, Слободан, Антоновић, Ратомир, Шошкић, Лазар, „Пословна дипломатија и конзуларно право у савременом европском и међународном окружењу”, *Европско законодавство*, 2019, број 67.
- Павић, Владимир, Ђорђевић, Милена, „Новине у правном оквиру за АДР у Србији” *Harmonius*, 2014, број 1.
- Рочкомановић, Милорад, „Надлежност Lex Fori у међународном приватном праву Србије *de lege lata* и *de lege ferenda*”, *Зборник радова*, Правни факултет Универзитета у Нишу, 2012, број 59.
- Ђеранић, Јелена, *Облици повезивања држава чланица у Европској унији*, Институт за упоредно право, Београд, 2011.
- Haardt, Werner Ludwig, “Widow Vaassen-Gobbels v. Board of the Beambtenfonds voor het Mijnbedrijf (“Tund of Employees in the Mining industry”)”, *Common Market Law Review*, 1967, vol. 4.

8) ЗНАЧАЈ ЗА РЕПУБЛИКУ СРБИЈУ

Значај питања међународне арбитраже за Републику Србију огледа се кроз однос који је за сада владајући, а заузет је од стране Европске уније према државама које још нису постале равноправне чланице. Тај однос односи се на питања доступности међународне арбитраже и тумачења комунитарног права Европске уније. Како Република Србија још није добила статус државе чланице, она не подлеже режиму међународне арбитраже пред Судом правде. Сходно Споразуму о придруживању и стабилизацији, Република Србија је на себе преузела обавезу хармонизације свог законодавства са правом Европске уније. Међутим, само спровођење хармонизације не значи гаранцију апсолутне тачности тумачења и примене права Европске уније. У том смислу постоји могућност добијања одређене међународне правне помоћи кроз усвајање одређених међународних и европских правних стандарда. Према мишљењу аутора, Република Србија би могла у овој фази предвидети у своме законодавству могућност вођења арбитражних поступака од стране међународне арбитраже са „непознатим седиштима“, односно седиштима која се налазе ван њених граница.

INTERNATIONAL ARBITRATION UNDER EUROPEAN UNION LAW

Summary: It is becoming more apparent in contemporary legal systems that alternate methods of adjudicating court cases are needed. The judiciary, especially in the countries in the transition process, was slow and inefficient, thus creating a particular legal deadlock in the resolution of disputed legal issues, while citizens felt the biggest consequences. International arbitrations are judicial procedures established according to similar principles as judicial procedures that take place before national courts. A significant difference between international arbitrations and national courts is reflected in the fact that the judicial duties in arbitrations are entrusted to private persons who have the status of arbitrators. The advantage of arbitration procedures is reflected in their speed and economy. Arbitration proceedings are often called hybrid because they combine elements of civil and general legal proceedings. In the European Union, arbitration remained outside its legal system. The idea of an arbitral tribunal has not been incorporated into European legislation. The national legislations of some European Union countries do not treat the possibility of settling legal disputes through arbitration, while others prescribe only certain disputes that can be submitted to arbitration, as well as the reasons for recognition, execution, and annulment of arbitration decisions.

Keywords: Arbitration, tribunal, decision, European Union Law.